

Huså herrgård

Fasadrestaurering 2020

Huså 1:165, Kalls socken, Åre kommun

Sara Höglund

RAPPORT – JAMTLI 2021:1
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063-10 61 68

© Jamtli 2021

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/02204

Bilder: Björn Olofsson eller Sara Höglund där ej annat anges.

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Inledning	3
Karta	4
Kronologi	5
Antikvariska resonemang	5
Befintligt utseende och skador före åtgärder	6
Västra fasaden (huvudfasad).....	6
Norra gaveln.....	9
Södra fasaden.....	10
Genomförda åtgärder	11
Stomme	11
Fasad	12
Fönster	14
Administrativa uppgifter	15

Bilagor

Bilaga 1 – Utförda putslagningar, Jämtfasad AB

Inledning

Huså herrgård är byggnadsminne enligt kulturmiljölag (1988:950) med skyddsföreskrifter daterade 1988-05-06. Länsstyrelsen beviljade 2019-06-27 tillstånd till restaurering av herrgården (Länsstyrelsens dnr 432-4667-2019). De åtgärder som Länsstyrelsen gav tillstånd till fanns angivna i ansökan. Därtill beslutade Länsstyrelsen 2020-09-07 om ett kompletterande beslut angående tillstånd till byte av droppbrädor under fönstren på västra och norra fasaden (Länsstyrelsens dnr 432-6129-2020).

De kortfattade åtgärderna specificerades något genom entreprenörens anbud, daterat 2020-05-08. Då anbudet var för dyrt för föreningen bantades det med ett reviderat anbud daterat 2020-07-02. Arbetet avsåg västra och norra fasaden. De åtgärder som kom att genomföras vara att färgskiktet blåstrades bort och bom under fönstren knackades ned. Rötskadat trä och fönstrens droppbrädor byttes. Därefter putsades nedhuggna ytor med ler- respektive kalkbruk. Slutligen avfärgades hela fasaderna med kalkfärg.

Arbetet inleddes med ett startmöte i maj 2020 där entreprenör, byggherre och antikvarie närvarade. Av olika skäl kom det egentliga byggnadsarbetet inte att utföras förrän sent under hösten 2020. Eftersom herrgården ligger i fjällmiljö täcktes fasaderna med ett väderskydd. Hösten var varm men från slutet av oktober värmdes väderskyddet.

Huså Herrgårds representerades av Lena Gråberg. Antikvarisk medverkan genomfördes av både undertecknad och 1:e antikvarie Björn Olofsson. Jämtfasad AB utförde både puts- såväl som träarbeten. Arbetena har utförts på ett antikvariskt godtagbart sätt.

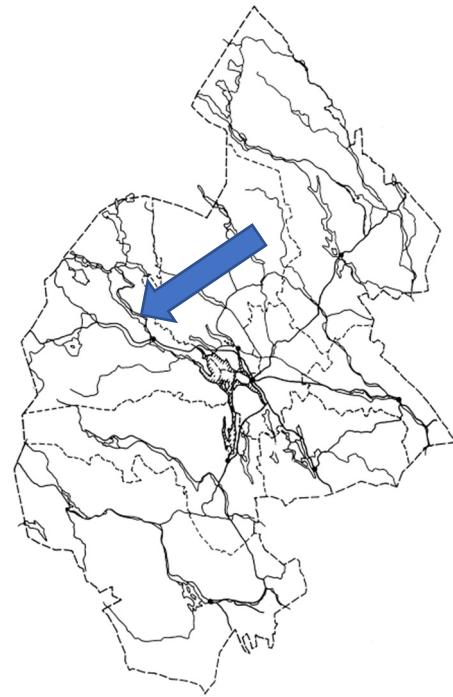
Följande skador och brister kvarstår och de bör åtgärdas för att inte äventyra byggnadsminnet: Byte av rötskadad panel på gavelförstugorna. Byte av rötskadade hängrännor av trä. Målning av utvändigt trä, särskilt de virke som byttes 2020 och som enbart oljades. Komplettera putslagning och avfärgning av putslagning vid källare på östra fasaden. Komplettera saknade takpannor.

Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör ombyggnaden finns i läns-museets arkiv.

Östersund 13 januari 2021

Sara Höglund
Byggnadsantikvarie

Karta

Ur Lantmäteriverkets allmänna kartmaterial.

Kronologi

I de antikvariska rapporterna från 2008 och 2012 beskrivs herrgårdens historia. Här följer därför istället en kronologi med betydelsefulla händelser eller då förändringar och åtgärder gjorts på herrgårdens exteriör.

Årtal	Förändring/Åtgärd
1742	Fynd av kopparmalm gjordes på Åreskutans norra sida.
1835-1837	Brukspatron Gustav Adolf Montgomery lät uppföra herrgården med gulmålad träfasad.
1850-1880	Fasaderna putsades med spritputs, vilket årtal är inte känt.
1890-tal	Gruvdriften lades ned.
1881-1912	Elsa Engbergs fotografier från Huså finns i Jamtlis bildarkiv.
1983-1987	Genomgripande restaurering av byggnadens exteriör. All puts knackades ned på västra fasaden.
1988	Byggnadsminnesförklaring av Huså herrgård.
1990-tal	Odokumenterade putslagningar utfördes.
2008-2009	Fasaden putslagades.
2012	Fasaden putslagades. Åtgärden innebar nedskrapning av lös spritputs under fönster på bottenvåning samt vissa partier ovan midjan på västra fasaden. Arbetet omfattade även restaurering av den norra källarnedgången.
2020	Fasaden putslagades. Avfärgningen av västra och norra fasaden blåstrades bort, skador under fönster putslagades och båda fasaderna avfärgades.

Antikvariska resonemang

Sedan den stora restaurering av herrgårdens exteriör som genomfördes 1983-1987 har puts skador återkommit på samma avsnitt av fasaden. Det är framförallt under fönstren på västra fasaden, på två ställen på norra gaveln och norr om de båda källaröverbyggnaderna på västra fasaden. Puts-lagningar har gjorts på 1990-talet, 2008-2009 och 2012. Problematiken kan bero på flera orsaker som det hårda fjällnära klimatet med ofta västliga vindar, att timmerstommen rör på sig, felaktigt utformade droppbrädor som varit för flacka och för korta så att vatten rinner på eller i värsta fall bakom putsen, felaktiga material som till exempel KC-bruk, för tjocka puts och/eller färgskikt eller lagningar som gjorts på äldre avfärgade ytor mm.

I ett försök att förlänga underhållsintervallerna byttes 2020 droppbrädorna på samtliga fönster på västra och norra fasaden till längre droppbrädor som sticker ut 33 mm mer än tidigare, totalt 90 mm. Enligt ansökan till länsstyrelsen skulle de limmas från insidan. Men antikvarisk medverkande ansåg att det skulle ge skador vid en framtida rivning/renovering av fönstren. Hantverkarna menade att det skulle gå att kapa av skruvarna om de inte lossnade. Diskussionen ledde till en kompromiss. De nya brädorna limmades på den befintliga ytan på karmunderstycket.

Snickarna satte inte dit någon ny spont då de ”inte har någon handöverfräs” att göra spår i de nya brädorna med. De använde polyuretanlim och under tiden som det härdade pressades brädorna med tvingar och skruv. Efter härdning togs skruvarna bort och de slog i spikar istället som förstärkning. Spikarna bör kunna dras ur lättare vid framtida åtgärder.

Befintligt utseende och skador före åtgärder

Västra fasaden (huvudfasad)

Under fönstren hade puts släppt, för utbredning se bilaga 1. En analys som gjordes 2008 visar att putsen från 1986 hade en hårdhet som motsvarade ett svagt KC-bruk. I de skador som fanns på fasadens spritputs syntes de underliggande putslagren. Där fanns puts från olika tider, dvs. att det skett lagningar med olika utbredningar. Lagningarna som torde vara från 2008 hade en ljusare färg och var mjukare än den underliggande putsen. Det fanns dessutom partier som hade en gråare färg som var betydligt hårdare, sannolikt från 2012. Man hade vid de senare lagningarna putsat utanpå spritputs och avfärgning, vilket inte går att få hållbart.

Västra fasaden före 2020 års putslagning och avfärgning.

Båda fotografierna visar exempel på putsskada under bottenvåningens fönster (till vänster om entrén).

Västra fasaden med rötskada i gesimsen något norr om andra fönsteraxeln, sett från söder.

Exempel på droppbräda och hur de bara stack ut en centimeter utanför putsen eller på vissa ställen inte alls.

Norra gaveln

På norra fasaden fanns två rötskador i timmerväggen under de västra fönstren. Även i fönsterkarmen fanns en rötskada. Utstockningen på norra gaveln är lerklining på diagonalställd träribb.

Norra fasaden med de två större skadorna under västra fönsteraxeln.

Detalj fotografiet visar skadan i både timmer och puts under fönstret (1 trappa). Lägg märke till den gula kulören på ribben som antas vara herrgårdens kulör då den hade träpanel.

Södra fasaden

Mindre putsbortfall norr om de båda källarutbyggnaderna. Även här är utstockningen lerklining.

Östra fasaden med en mindre skada norr om respektive källaröverbyggnad. Östra fasaden ingick inte i restaureringen men trots det putslagade Jämtfasad de två skadorna. Eftersom avfärgningen genomfördes alltför sent på säsongen så kalkfärgades inte lagningarna.

Genomförda åtgärder

Stomme

Trä: Rötskadat timmer byttes under västra fönstret på norra gaveln. Nytt virke gjordes av gran lika befintligt. De diagonalställda ribborna byttes också.

Här har timret renskurits från rötskadan. Nästa steg var att ilaga med nytt virke av gran.

Samma fönster som ovan efter utbyte av rötskadat virke, putsning och avfärgning.

Fasad

Puts: All avfärgning på västar och norra fasaden blästrades bort. Anledningen var att det var alltför tjockt färgskikt efter år av putslagningar.

Putsarbetet gjordes 5-9 oktober. Två veckor senare blev det minusgrader under ett par dagar. När avfärgningen påbörjades värmdes utrymmet innanför ställningarna och värmen var på en vecka efter sista avfärgningen och omkring tre dagar efter sista kalkvattningen.

Puts under fönstren som var bom knackades ner.

Östra gaveln:

1. Grundning med lerbruk. Tjocklek från timmer till utsida ribb (ca 20 mm). Bruket var lera från Målarkalk där befintlig lera som knackats ned återanvändes i bruket (3 delar sand + 1 del lera).
2. Utstockning med hydrauliskt luftkalkbruk Saint-Astier Puts & Murbruk NHL2, 1:2, 0-4 mm.
3. Ytskikt av spritputs av ett fett luftkalkbruk, Målarkalks Luftkalkbruk CL90, K1:3.

Västra fasaden:

1. Utstockning med hydrauliskt luftkalkbruk Saint-Astier Puts & Murbruk NHL2, 1:2, 0-4 mm. Påslagstjockleken var max 10 mm.
2. Ytskikt av spritputs av ett fett luftkalkbruk, Målarkalks Luftkalkbruk CL90, K1:3.

Södra fönstret på västra fasaden under pågående arbete. Kalkfärgen har blästrats bort och utstockningen är på plats men ny spritputs och avfärgning kvarstår.

Avfärgning: Murarna reflekterade över att putsen på båda fasaderna hade ovanligt bra uppsugningsförmåga. Fasaderna avfärgades sju gånger med Målarkalks Traditionell kalkmjölk, kulör 7103. Sammanlagt fem färgprover togs fram. Första omgången ströks kulörerna 7109, 7122 och 7172 ur Målarkalks färgkarta. De upplevdes som alltför gula. Då provmålades 7103 och 7110, med slutsatsen att 7103 var närmast befintlig kulör.

Två fläckar vid källarna på östra fasaden har putslagats. Tyvärr var det ingen idé att avfärma dessa då det var för sent på hösten och det inte fanns någon värme på östra sidan.

Trä: Två rötskadade partier av den våningsavskiljande gesimsen ilagades med nytt virke.

Ilagning av rötskadad gesims som det såg ut under pågående avfärgning.

Fönster

Norra gavelns västra fönster var rötskadat i underkant. Skadade delar ilagades.

På västra och norra fasadens samtliga fönster sågades spanten av och nya droppbrädor limmades och skruvades i fönsterkarmen. När limmet torkat byttes skruven ut mot spik för att möjliggöra demontering i framtiden. Det nya virket till droppbrädorna är av kärnfura men vissa är ganska frodvuxna.

Träet oljades men det återstår att måla dessa.

Ny förlängd droppbräda. Avsikten är att den ska leda ut dagvatten så vattnet inte droppar på putsen.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Huså herrgård
Fastighetsbeteckning:	Huså 1:165, Kalls socken, Åre kommun
Jamtliis diarienummer:	129-2020-F8AGC
Länstyrelsens diarienummer:	432-4667-2019 och 434-8116-2019
Fastighetsägare:	Huså herrgårds ideella förening
Byggherre:	Huså herrgårds ekonomiska förening
Entreprenör:	Jämthasad AB Bruksgatan 5 864 33 Matfors
Antikvarie:	Stiftelsen Jamtli Box 709 831 28 Östersund

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2021

ISSN 1654-2045

2021:1 Huså herrgård – Fasadrestaurering 2020
Sara Höglund